

ESCROCHERIA SĂVÂRȘITĂ ÎN SFERA DE ASIGURARE**Igor BOTEZATU***Catedra Drept Penal și Criminologie*

The swindle committed in the field of insurances is analyzed in the present article. The author brings into discussion the necessity of distinct accusation of the swindle committed in the domain of insurances. The modalities and the forms which can be undertaken by the swindle committed in the insurance field are examined. The author proposes some solutions with regard to the correct qualification of the swindle committed in the field of people, goods and civil responsibility insurance.

În literatura juridică autohtonă sunt supuse analizei aspectele de drept civil ale operației de asigurare [1]. În același timp, rămân practic neinvestigate aspectele juridico-penale ale asigurării. Dezvoltarea pieței de asigurări este unul dintre factorii indispensabili de funcționalizare a economiei de piață în Republica Moldova. Însă, odată cu dezvoltarea acestei piețe, sporește și gradul de criminalizare a acesteia. Inevitabil, creșterea volumului mijloacelor investite în sfera de asigurare atrage atenția reprezentanților lumii interlope. Infracționalitatea în sfera de asigurare comportă un grad prejudiciabil sporit, deoarece blochează sau face dificilă îndeplinirea sarcinilor legate de constituirea, din contul cotizațiilor bănești, a fondului de asigurare, având destinația precisă de reparare a eventualelor prejudicii. De asemenea, criminalizarea pieței de asigurări împiedică îndeplinirea de către sfera de asigurare a unor astfel de funcții ca: creșterea stabilității; limitarea riscurilor economice; stimularea inițiativei de întreprinzător; sporirea capacității de rambursare a creditelor etc.

În exclusivitate sau în principal, ilicitul penal în sfera de asigurare este reprezentat de infracțiunea de escrocherie (art.190 CP RM). În funcție de calitățile subiectului infracțiunii, escrocheria în sfera de asigurare presupune, în principiu, două ipoteze:

- 1) escrocheria săvârșită de asigurător;
- 2) escrocheria săvârșită de asigurat.

În prima ipoteză, reprezentanții asigurătorului urmăresc scopul de sustragere a primelor de asigurare, fără a desfășura efectiv activitatea de asigurare, astfel cum s-au angajat prin documentele de constituire a întreprinderii de asigurare. De regulă, înregistrarea de stat a unei astfel de întreprinderi se face în baza unor documente de identitate și documente contabile false. În ansamblu, cele săvârșite urmează a fi calificate conform art.190 „Escrocherie”, art.242 „Pseudoactivitatea de întreprinzător” și art.361 „Confecționarea, deținerea, vânzarea sau folosirea documentelor oficiale, a imprimantelor, ștampilelor sau sigiliilor false” din Codul penal.

În unele cazuri, persoana își arogă calitatea de reprezentant al asigurătorului. În prealabil, aceasta emite polițe de asigurare false, astfel încât ulterior asiguratului îi sunt cauzate prejudicii constând în privarea lui de posibilitatea de a încasa suma asigurată. În asemenea cazuri, calificarea trebuie făcută în conformitate cu art.190 și 361 CP RM.

Aceeași soluție de calificare se impune în situația când reprezentantul asigurătorului falsifică rezultatele expertizei de stabilire a valorii bunurilor asigurate. Ca urmare, se diminuează neîntemeiat mărimea sumei asigurate la care pretinde asiguratul. Până la producerea cazului asigurat, se poate vorbi doar despre prezența infracțiunii prevăzute la art.361 CP RM. După producerea cazului asigurat și, drept consecință, achitarea sumei asigurate, se atestă prezența și a infracțiunii de escrocherie. Este consemnabil că, la calcularea mărimii prejudiciului produs asiguratului prin escrocherie, se va lua în considerație diferența de valoare de care acesta a fost fraudat prin falsificarea rezultatelor expertizei de stabilire a valorii bunurilor asigurate.

În doctrina juridică se consemnează și o altă variantă de săvârșire a escrocheriei de către asigurător. La baza acesteia se află elaborarea de către asigurătorul de rea-credință a unor reguli și condiții de asigurare, care îi acordă posibilitatea să nu plătească suma asigurată, transferând răspunderea asupra asiguratului [2]. Într-adevăr, conform lit.a) alin.(1) art.1315 din Codul civil al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 6.06.2002 [3], asigurătorul este obligat să aducă la cunoștința asiguratului, într-o formă adecvată, condițiile asigurării. Atunci când asigurătorul nu dorește să execute această obligație, el realizează înșelăciunea pasivă, adică „trecerea cu tăcerea a realității, când are loc ascunderea faptelor și a circumstanțelor care trebuie comunicate în cazul săvârșirii cu bună-credință și în conformitate cu legea a tranzacției patri-

moniale" [4]. Astfel, reprezentantul asiguratorului, încheind contractul de asigurare, induce cu bună-știință în eroare asiguratul și, prin înșelăciune, sustrage banii achitați de către acesta sub forma primelor de asigurare.

În alt context, escrocheria săvârșită de asigurat se atestă la etapa încheierii contractului de asigurare și/sau la etapa de executare a acestui contract.

În special, la etapa de încheiere a contractului de asigurare se poate realiza înșelăciunea în privința bunurilor asigurate. De exemplu, asiguratul solicită asigurarea unor bunuri care în realitate nu există, folosind la înfățișare bunurile străine, împrumutate în acest scop. De asemenea, pentru a proba existența bunurilor care în realitate nu există, asiguratul poate prezenta documente false (de exemplu, titlul de proprietate fals asupra apartamentului care se află, chipurile, în stăpânirea asiguratului; în realitate însă, asiguratul doar închiriază apartamentul în care locuiește și care constituie obiectul asigurării).

La fel, asiguratul poate induce în eroare asiguratorul în ce privește valoarea reală a bunurilor asigurate. Scopul asiguratului este să obțină suma asigurată, depășind limita stabilită legalmente. Pentru aceasta, asiguratul schimbă temporar bunurile sale cu bunuri străine de valoare mai mare sau prezintă asiguratorului documente false din care rezultă valoarea mai mare a bunurilor asigurate.

În conformitate cu lit.b) alin.(1) art.1316 din Codul civil, asiguratul este obligat să informeze asiguratorul despre alte contracte de asigurare încheiate la obiectul respectiv. Contrar acestei obligații și înșelându-l pe asigurator, asiguratul poate asigura aceleași bunuri la doi sau mai mulți asiguratori. Este posibil ca acest procedeu al înșelăciunii săvârșite de asigurat să fie legat de cele două procedee conturate anterior: asiguratul își asigură de două sau mai multe ori bunurile de care nu dispune în realitate; asiguratul de două sau mai multe ori „umflă” valoarea reală a bunurilor asigurate. Însă, pentru a imputa fapta de escrocherie, este suficientă dubla asigurare a acelorași bunuri. Aceasta deoarece suma asigurată, încasată de la cel de-al doilea asigurator (care nu a fost informat cu privire la contractul de asigurare încheiat cu primul asigurator), se va considera sustrasă.

Dar, înșelăciunea poate privi nu doar bunurile, ci și alte obiecte ale asigurării: persoana; răspunderea civilă.

Potrivit alin.(1) art.1303 din Codul civil, în cazul asigurării de persoane se asigură viața și sănătatea (inclusiv integritatea psihică) a asiguratorului. De cele mai dese ori, înșelăciunea, realizată de asigurat, se referă la sănătatea acestuia. Astfel, o persoană bolnavă incurabil se poate asigura pretinzând că este sănătoasă; un invalid se poate asigura pretinzând că este plener capabil de muncă etc. În această privință, asiguratul folosește documente oficiale false (în primul rând, documente constatatoare privind starea sănătății), fie determină un impostor (care este o persoană sănătoasă (capabilă de muncă)) să treacă controlul medical în locul asiguratului.

La etapa de executare a contractului de asigurare, înșelăciunea din partea asiguratului se referă mai cu seamă la producerea cazului asigurat.

În situația dată, deși cazul asigurat nu se produce, asiguratul afirmă contrariul. Pentru aceasta, asiguratul își tăinuiește bunurile asigurate și înscenează sustragerea acestora de către persoane necunoscute (se comite efracția ușilor de acces; sunt imobilizați prin legare membrii familiei asiguratului; se distrug sau se deteriorează unele bunuri din încăpere, alt loc pentru depozitare sau locuință; se apelează la poliție etc.) [5].

Înșelăciunea poate viza și alte circumstanțe care se invocă pentru încasarea de către asigurat a sumei asigurate: graviditatea; nașterea copilului; atingerea vârstei de pensionare; aflarea în postura de șomer; incapacitatea temporară de muncă etc. În toate aceste cazuri, quantumul prejudiciului cauzat asiguratorului este determinat de mărimea asigurărilor sociale de care a beneficiat ilegal asiguratul (indemnizația de graviditate, ajutorul de naștere, alocația pentru șomer, subsidii pentru incapacitate etc.).

În unele cazuri, în vederea obținerii ilegale a sumei asigurate, asiguratul întreprinde anumite acțiuni care grăbește producerea cazului asigurat. La concret, bunurile asigurate (casa, dependențele, automobilul, culturile agricole etc.) sunt distruse sau deteriorate pe calea incendiului, explozării, inundării etc. În mod vădit, asemenea acțiuni depășesc latura obiectivă a escrocheriei, fapt pentru care necesită calificare suplimentară. În doctrina penală se propune ca, în ansamblu, cele săvârșite să fie calificate conform art.190 și art.197 „Distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor” din Codul penal [6]. Agreăm această soluție de încadrare juridică: asiguratul urmează a fi tras la răspundere și conform art.197 CP RM, chiar dacă bunurile pe care le distruge sau le deteriorează îi aparțin. Or, conform alin.(3) art.1 al Legii Republicii Moldova cu privire la proprietate, adoptate de Parlamentul Republicii Moldova la 22.01.1991 [7], „proprietarul are dreptul să exercite față de bunurile sale orice acțiuni care nu contravin legilor...”. Deoarece distrugerea sau deteriorarea

propriilor bunuri se face în scopul încasării frauduloase a sumei asigurate, acțiunea asiguratului nu mai poate fi considerată exercitare îndreptățită a atributului de dispoziție (ca atribut al dreptului de proprietate), deci nu este legală. Nu se poate susține că acțiunea de distrugere sau deteriorare a propriilor bunuri este absorbită de infracțiunea de escrocherie. Or, înșelăciunea constă nu în distrugerea sau deteriorarea propriilor bunuri. În realitate, înșelăciunea constă în anunțarea falsă de către asigurat a asiguratorului că cazul asigurat s-a produs fără vreun aport al asiguratului. În concluzie, în situația analizată urmează a se impune calificarea prin concurs: conform art.190 și art.197 CP RM.

În situația examinată, caracterul ilegal al obținerii de către asigurat a sumei asigurate se desprinde din analiza prevederilor art.1326 din Codul civil. Conform acestei reglementări, asiguratul este obligat să-l informeze de îndată pe asigurator asupra împrejurărilor periculoase apărute sau despre care a luat cunoștință după încheierea contractului; dacă împrejurarea periculoasă este provocată intenționat de către asigurat sau dacă necunoașterea împrejurărilor ce au existat deja la momentul încheierii contractului se datorează vinovăției acestuia, asiguratorul are dreptul să rezilieze contractul fără preaviz. Întrucât în ipoteza descrisă, pe lângă semnele unui delict civil, sunt prezente semnele faptelor incriminate la art.190 și la art.197 CP RM, se justifică intervenția legii penale.

Un anume specific îl comportă procedeele aplicate de asigurat la săvârșirea escrocheriei, când obiectul de asigurare îl reprezintă automobilul. Pot fi deosebite trei ipoteze de săvârșire a escrocheriei în astfel de condiții:

- 1) obținerea despăgubirii de asigurare peste mărimea sumei asigurate;
- 2) obținerea ilegală a despăgubirii de asigurare pe calea falsificării cazului asigurat;
- 3) mărirea ilegală a cuantumului despăgubirii de asigurare.

Vizavi de prima ipoteză, trebuie de menționat că suma asigurată nu poate depăși valoarea reală a automobilului la momentul încheierii contractului de asigurare. În pofida acestui fapt, asiguratul prezintă asiguratorului informații false cu privire la automobilul ce urmează a fi asigurat. În momentul încheierii contractului de asigurare, evaluarea automobilului se face în temeiul datelor din cataloagele specializate, apreciindu-se în special astfel de parametri ai automobilului, ca: marca automobilului; modelul automobilului; anul de fabricație a automobilului. Corespunzător, asiguratul întreprinde acțiuni de „înnoire” a propriului automobil, adică falsifică informația cu privire la anul de fabricație (de exemplu, Mercedesul cu anul de fabricație 2000 „se transformă” în Mercedes cu anul de fabricație 2005). De asemenea, pot fi falsificate datele cu privire la modelul automobilului (mai ales când între unele modele nu există decât diferențe relativ imperceptibile (de exemplu, BMW-318 „se transformă” în BMW-525)). Nu este exclus ca asiguratul să înșele asiguratorul concomitent în privința anului de fabricație și a modelului (mărcii) automobilului ce urmează a fi asigurat. Înșelăciunea se realizează cu ajutorul falsurilor care imită: fișa (cartea) tehnică; certificatul de înregistrare a automobilului; procura etc. Nu de rare ori, săvârșirea escrocheriei în condițiile reliefate devine posibilă datorită participației agenților, experților de evaluare sau a altor angajați ai întreprinderilor de asigurare. De regulă, aceștia joacă rolul de complici la infracțiunea de escrocherie.

În unele situații, automobilul este asigurat concomitent la două sau mai multe întreprinderi de asigurare, după care sunt imitate cazurile asigurate (sustragerea, incendierea), în rezultat asiguratul obținând despăgubirea de asigurare din partea tuturor acestor întreprinderi. Mai mult, la automobilele „sustrase” sau „incendiate” se falsifică seria, numărul de identificare a șasiului, caroseriei sau motorului auto prin ștergere, înlocuire sau modificare. După care automobilul este înregistrat după un „om de paie” și asigurat din nou, dar deja la alte întreprinderi de asigurare [8].

În cea de-a doua ipoteză consemnată mai sus are loc obținerea ilegală a despăgubirii de asigurare pe calea falsificării cazului asigurat. În această ipoteză, se asigură un automobil care ulterior este tănuț de către asigurat. Despre „sustragere” se comunică la poliție, după care întreprinderea de asigurare este informată relativ la producerea cazului asigurat. Pentru această schemă este caracteristic că cazul asigurat e falsificat fie la începutul termenului asigurării, fie nu cu mult timp înainte de expirarea acestui termen: cei care și-au făcut îndeletnicire din escrocheria săvârșită în sfera de asigurare se grăbesc să obțină despăgubirea de asigurare, pentru a-și alege apoi o altă întreprindere de asigurare în calitate de victimă; la o altă categorie de escroci, intenția infracțională apare cu puțin înainte de expirarea termenului de asigurare. Logica conduitei lor este următoarea: cazul asigurat nu s-a produs, deci banii achitați sub forma primelor de asigurare au fost plățiți în van. Însă, aceștia pot fi întorși, încasându-se și un profit considerabil.

În ipoteza analizată, este posibil ca reprezentanții asiguratorului să pună la îndoială temeinicia revendicărilor asiguratului, verificând împrejurările producerii cazului asigurat și reținând achitarea despăgubirii de asigurare. Nu este exclus ca asiguratul să recurgă la săvârșirea șantajului asupra reprezentanților asiguratorului, constrângându-i pe aceștia să-i remită banii constituind despăgubirea de asigurare. În aceste circumstanțe, cele săvârșite formează tentativa de escrocherie în concurs cu șantajul. Tentativă de escrocherie, deoarece, din cauze independente de voința făptuitorului, acțiunea lui de revendicare a despăgubirii de asigurare (prin falsificarea cazului asigurat) nu și-a produs efectul.

Este posibil ca asiguratul să obțină ilegal despăgubirea de asigurare, fără a recurge la șantaj, ca mijloc extrem. În astfel de cazuri, se face totul pentru a se tăinui urmele infracțiunii de escrocherie, eventual pentru a fi săvârșită o altă asemenea infracțiune. În acest scop, automobilul, care a reprezentat obiectul asigurării, se vinde integral sau bucată cu bucată. Alteori, se falsifică elementele de identificare a automobilului (adică e săvârșită infracțiunea prevăzută la art.276 CP RM). De menționat că folosirea în viitoarea schemă a unui automobil cu elementele de identificare false nu necesită calificarea suplimentară conform art.277 „Folosirea unui autovehicul cu elementele de identificare false” din Codul penal. Aceasta deoarece o asemenea folosire frauduloasă a automobilului constituie fondul acțiunii de înșelăciune, deci reclamă calificarea numai potrivit art.190 CP RM.

În cazuri mai puțin frecvente, falsificarea cazului asigurat presupune falsa incendiere a automobilului. Mai puțin frecvente, deoarece presupune un profit comparativ mai redus decât în cazul preținsei sustrageri. Pentru a nu suferi pierderi, făptuitorul procură la un preț derizoriu un automobil uzat de același model, îl transportă la locul de parcare a automobilului, care în realitate formează obiectul asigurării, și îl incendiază.

În fine, în cea de-a treia ipoteză – de mărire ilegală a cuantumului despăgubirii de asigurare – infracțiunea de escrocherie e comisă ca urmare a producerii cu adevărat a cazului asigurat. Profitând de aceasta, asiguratul încearcă nu doar să-și recupereze daunele suferite, dar și să obțină de la asigurator mijloace bănești pentru reparația suplimentară sau înlocuirea părților automobilului ce nu au fost degradate în evenimentul, pentru înlăturarea consecințelor căruia s-a făcut asigurarea. Pentru aceasta, asiguratul deteriorează intenționat părțile uzate ale automobilului (sistemul de iluminare nefuncțional, detaliile ruginite ale caroseriei etc.). În același scop, se poate „umfla” nota de plată privind reparația părților automobilului care a suferit deteriorare la producerea cazului asigurat.

În încheiere, considerăm că, datorită evoluării accelerate a relațiilor sociale, se profilează necesitatea incriminării într-o reglementare distinctă (alineat al art.190 CP RM sau chiar articol aparte) a escrocheriei săvârșite în sfera asigurării. Ca model de inspirație pot servi reglementările de rigoare din legislația penală a unor state avansate: §263 și §265 din Codul penal german; §151 din Codul penal austriac; art.213 din Codul penal bulgar; art.178 din Codul penal leton; art.327 și art.328 din Codul penal olandez; art.298 din Codul penal polonez; art.183 și art.198 din Codul penal chinez etc.

Referințe:

1. De exemplu: Ciobanu O. Asigurarea bunurilor – Cargo // Revista Națională de Drept. - 2002. - Nr.1. - P.52-56; *Idem.* Etapele încheierii contractului internațional de asigurare // Revista Națională de Drept. - 2002. - Nr.2. - P.44-46; *Idem.* Contractul de asigurare obligatorie de răspundere civilă pentru pagubele produse în urma accidentelor auto // Revista Națională de Drept. - 2002. - Nr.3. - P.50-52; *Idem.* Aspecte generale ale asigurării maritime // Revista Națională de Drept. - 2002. - Nr.4. - P.45-48.
2. Преступления в интересах страховщиков // <http://newasp.omskreg.ru/bekryash/ch9p6.htm>
3. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. – 2002.- Nr.82-86.
4. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Drept penal. Partea Specială. - Chișinău: Cartier, 2005, p.282.
5. Лопашенко Н. Мошенничество в сфере страхования // <http://businessacademy.com.ru/strahbusiness.html>
6. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. și alții. Op. cit., p.305.
7. Monitorul Oficial al Republicii Moldova. - 1991. - Nr.3-4-5-6.
8. Федоткин Д.В. Мошенничество в страховании. Что необходимо знать страхователю // <http://businessacademy.com.ru/strahbusiness.html>

Prezentat la 20.03.2007